

Міністерство освіти і науки,
молоді та спорту України
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника
Юридичний інститут

**Збірник наукових праць
викладачів
Юридичного інституту**

*присвячений 20-річчю
створення Юридичного інституту*

м. Івано-Франківськ, 2012

**ФЕДЮК Лілія
Василівна**

**кандидат юридичних
наук, доцент**

Ознаки особистих немайнових прав юридичних осіб

В науці та і в практиці назріла проблема дослідження особистих немайнових прав юридичних осіб. Що стосується практики, то стаття 94 Цивільного кодексу України дозволяє юридичним особам користуватися Книгою 2, але в житті виникають ситуації, при яких їм важко застосувати норми прямо передбачені для фізичних осіб. Стосовно цивілістичної науки, то існує ряд дисертаційних та монографічних досліджень особистих немайнових прав, зокрема таких вчених як З.В.Ромовська, Р.О.Стефанчук, Н.О.Давидова, Л.В.Красицька, Н.В.Устименко, О.М.Калітенко, С.І.Чорнооченко, Л.В.Малюга. Але вони стосуються здебільшого теж фізичних осіб. Отже, актуальність теми особистих немайнових прав юридичних осіб не залишає сумнівів.

Метою цієї наукової статті стане з'ясування поняття особистих немайнових прав юридичних осіб, але для того, щоб воно було повним, необхідно дослідити його ознаки, що буде завданням нашого дослідження.

Першою ознакою особистих немайнових прав є те, що вони позбавлені економічного змісту. Ще в 1968 році З.В.Ромовська в своєму дисертаційному дослідженні зазначає цю ознаку [1; с. 70-123]. Вона дає нам можливість сказати, що дана ознака є однією з найважливіших, яка відрізняє дані права від інших, дає нам можливість виділити її в окрему групу. Вчена писала, що особисті немайнові права не мають грошової оцінки, але це не означає відсутності будь-якого зв'язку між ними та майновою сферою. Сповна реалізувати своє право значно легше у наших умовах юридичній особі, яка має більшу матеріальну базу. Також порушення особистого немайнового права примушує особу до витрат, завдає їй майнових втрат, які можуть вплинути на її майновий стан у майбутньому [2; с. 48]. Ці положення досить правильно доказують дану ознаку.

Позбавлення особистих немайнових прав економічного змісту розглядалося також іншими дослідниками. Так, у підручнику з Цивільного права писалося, що дані права утворюються в духовній сфері життя суспільства і не мають економічного змісту, хоча і можуть бути пов'язаними з майновими правами, а у чистих особистих немайнових відносинах відсутній безпосередній зв'язок з майновими відносинами [3; с. 90]. В іншому підручнику підтверджується неекономічний зміст, але зазначається, що існує певний зв'язок їх з майновою сферою, який спирається на наступне: при порушенні особистих немайнових прав особа змушена нести як душевні, так і матеріальні втрати, що має вплив на її майбутній майновий стан [4; с. 230-333]. З цією думкою ми повністю згодні і хочемо відзначити, що особисті немайнові права пов'язані одне з одним і порушення одного права може потягнути за собою порушення ряду інших.

Деякі вчені вважають, що права, за порушення яких цивільним законодавством передбачена компенсація моральної шкоди, слід визнати такими, що мають економічний зміст. Дисертантка Н.В.Устименко заперечує таку позицію, спираючись на те, що по своїй природі особисті немайнові права не передбачають виникнення майнових відносин [5; С.32-33]. На нашу думку, не слід вбачати в даних правах економічний зміст, адже компенсація моральної шкоди, яка виплачується в грошах порушником особистого немайнового права, не відшкодовує повністю цих прав, не повертає потерпілому його втраченого блага, а лише компенсує, ніби загладжує свою

вину перед потерпілим. Наприклад, компенсація моральної шкоди за порушення права на таємницю кореспонденції не поверне дану інформацію у невідомий стан. Просто особа, таємницю якої розкрито, має право на якесь відшкодування, а так як неможливо повернути все назад, то хоч отримати грошову компенсацію. Проте, грошова сума за моральні страждання не являється еквівалентною порушенню права, отже, особисте немайнове право не має грошового змісту.

Як зазначається в літературі, однією з особливостей особистих немайнових прав є те, що вони не мають еквіваленту, який би вимірювався у якихось одиницях. На відміну від майнових прав, вони не можуть бути при порушенні відновлені заходами економічного характеру [6; с.207], їх відрізняє те, що особисті немайнові права не можуть бути безпосередньо оцінені в грошах [7; с.11]. Дисертантка О.М.Калітенко зазначає, що немайновий характер не означає, що дані права взагалі не мають цінності, неможливо лише точно оцінити ті чи інші особисті права [8; с.59]. Всі немайнові права об'єднуються тим, що вони служать визнанню за особою її моральної цінності [9; с.83].

Підтверджується ознака, про яку ми говорили, і в Цивільному кодексі України, ч. 2 ст. 269 якого говорить: „Особисті немайнові права фізичної особи не мають економічного змісту”. Коментар роз'яснює, що стосовно особистих немайнових прав, на відміну від майнових, фактично неможливо визначити їх вартість у грошовому еквіваленті [10; с.174]. На нашу думку, особисті немайнові права взагалі не мають грошового еквіваленту, вони безцінні в тому розумінні, що мають занадто велику цінність для кожної особи зокрема.

Якщо розглядати таку ознаку як „неекономічність” особистих немайнових прав юридичних осіб, то для деяких з них порушення їх особистих немайнових прав може потягнути за собою економічні наслідки. Наприклад, порушення права на ділову репутацію юридичної особи може призвести до зменшення прибутку підприємства чи навіть до банкрутства. Проте це може бути не безпосереднім наслідком, тому що причинний зв'язок між порушенням і наслідками в даному випадку можна вважати опосередко-

ваним. Тим більше, порушення даного права фізичної особи також може потягнути за собою матеріальні втрати.

Звичайно, особисті немайнові права юридичних осіб знаходяться на меншій відстані з майновою сферою, ніж такі ж права фізичних осіб. Але це зовсім не означає, що для даних прав юридичних осіб таку ознаку як „неекономічність” ми не можемо виділити. „Грошова близькість” немайнової сфери особистих немайнових прав з майновою буде відображатися лише при захисті таких прав та при розрахунку відшкодування майнової шкоди за їх порушення.

Наступною ознакою, яку ми розглянемо, є невідчужуваність або невіддільність особистих немайнових прав. Це означає, що особа, яка є носієм даних прав, не може передати ці права будь-яким способом іншій особі, а також особисті немайнові права не можуть бути у неї відібрані. Невідчужуваність розуміють ще як невіддільність від особи носія особистих немайнових прав, але, з’ясуємо, чи дійсно це одне і те ж саме і що означає невіддільність.

Невіддільність від особи носія особистих немайнових прав тісно переплітається із невідчужуваністю. Відмінність полягає в тому, що невідчужуваність має більш цивілістичний характер, а невіддільність – більш загальніша властивість особистих прав. Але в цивільному праві невіддільність даних прав має той самий характер, що і невідчужуваність. На наш погляд, ознакою краще виділити тут невіддільність особистих немайнових прав для юридичних осіб.

Характерною ознакою особистих немайнових прав юридичної особи буде властивість індивідуалізації особи, яку вдало охарактеризувала М.Н.Малеїна. Вона говорила, що інститут особистих немайнових прав дозволяє відрізнити один суб’єкт права від іншого, охороняє їх самобутність та своєрідність [11; с.9]. Вона називає індивідуалізацію особи важливою ознакою особистих немайнових прав. Інші дослідники також називали зазначену ознаку як основну [12; с.94]. Особисті немайнові відносини проявляють індивідуальність особи, яка отримує морально-політичну суспільну оцінку [13; с.59].

Р.О.Стефанчук категорично заперечує дану ознаку. Він вважає, що індивідуалізація не характерна всім без виключення особистим немайновим благам. „Звичайно, – пише дослідник, – що ім’я чи фірмове найменування індивідуалізують особу, яка наділена цими

благами, проте важко погодитись з думкою, що честь чи гідність, можуть виступати як засіб індивідуалізації особи” [14; с. 130]. Хочемо заперечити дане твердження, адже не тільки ім’я відрізняє людей одне від одного, а також і честь чи гідність, і інші особисті немайнові права особи є індивідуальними, неповторними для кожної особи.

На захист цієї ознаки можна привести погляди інших науковців-правників, які також вважають, що особисте немайнове право індивідуалізує особу, робить її неповторною, самобутньою, своєрідною та унікальною [15; с. 14-15; 8; с. 59; 16; с. 54], крім того, при індивідуалізації немайнові права мають переваги над майновими [4; с. 235; 11; с. 9].

Беззаперечним є той факт, що особисті немайнові права мають абсолютний характер. Це означає, що визначена лише одна сторона особистих немайнових відносин, яка є носієм даних прав, а всі інші визнаються зобов’язаними не заважати здійсненню нею особистих немайнових прав. Інакше кажучи, ці права захищаються для цієї юридичної особи від усіх інших осіб.

Абсолютність, за словами деяких вчених, означає, що особисті немайнові права захищаються проти всякого і кожного [17; с.65-66], від неправомірних посягань на них [18; с.83]. Вони не можуть бути зупинені ніякими юридичними діями [19; с.178]. В літературі висловлюється думка, що абсолютним особисте немайнове право є тому, що уповноваженому суб’єкту протиставляються абсолютно всі, зобов’язані утримуватись від порушення цього права, але у випадку порушення особистого немайнового права воно набуває характер відносного [20; с.314]. Дані висловлювання підтверджують цю ознаку.

Висловлюється думка: абсолютний характер особистих прав відрізняє їх від майнових, які переважно носять відносний характер, крім того, суб’єкти можуть користуватися цими правами без спеціального дозволу, а межі користування встановлюються лише законом [4; с.234]. Ми згодні з думкою, що особисті немайнові права є абсолютними, тому що їх носіям протистоїть обов’язок усіх інших суб’єктів утримуватися від їх порушення, яка зустрічається в дисертаційних дослідженнях [21; с.59; 22; с.101].

Слід також зазначити, що особисті немайнові права належать кожній юридичній особі, тобто незалежно від того, якої форми

власності є ця особа, яке в неї майнове чи соціальне становище, яка в неї сфера діяльності, чи яка в неї організаційно-правова форма, – вона має право на будь-яке особисте немайнове благо, що може належати юридичним особам, а значить особисті немайнові права належать усім без винятку юридичним особам.

Наступна ознака говорить про те, що особисті немайнові права виникають у юридичної особи з моменту її створення. Переважна більшість цих прав звичайно виникає від моменту створення, але є й такі права, які починають діяти з іншого моменту. Цей факт можна розтлумачити так, що користуватися особистими немайними правами юридична особа може й пізніше, а може й взагалі не користуватися і не захищати їх, – це її вибір, але саме особисте немайнове право, тобто сама така можливість у неї є з моменту створення.

Продовженням характеристики попередньої ознаки є те, що юридична особа володіє особистими немайними правами до її припинення. Автори охарактеризовують особисті немайнові права як безстрокові [23; с.186]. Щодо юридичної особи, то ця безстроковість стосується лише діючої особи, але якщо настає її припинення, то й припиняють діяти особисті немайнові права також.

Більшість дослідників не розділяють ознак специфічного виникнення та, окремо, припинення особистих немайнових прав, а об'єднують їх в одну. Дехто з науковців говорив, що юридичним фактом їх виникнення, зміни чи припинення є волевиявлення за бажанням особи [6; с.207], і вони по-своєму праві. Інші наголошували на тому, що немайнові права можуть виникати чи припинятися при настанні певних подій і внаслідок юридичних вчинків, породжуватися актами компетентних органів [11; с.7-8].

Підсумовуючи все вищесказане, можемо зробити висновок, що більшості особистих немайнових прав юридичних осіб притаманні наступні ознаки: неекономічність; невіддільність; індивідуалізація; абсолютність; загальність; діють з моменту створення і до припинення юридичної особи.

1. Ромовская З.В. *Личные неимущественные права граждан СССР (понятие, виды, классификация, содержание, гражданско-правовая защита): Дис. ... канд. юрид. наук: 12.712 / КГУ. – К., 1968. – 277с.*
2. Ромовська З. *Особисті немайнові права фізичних осіб // Українське право, 1997. - № 1 (6). – С.47-60.*

3. Цивільне право України. Загальна частина / Бірюков І.А., Заїка Ю.О., Співак В.М.. – Київ: Наукова думка, 2000. – 304с.
4. Цивільне право України: Підручник: У 2-х кн. / О.В.Дзера (керівник авт. кол.), Д.В.Боброва, А.С.Довгерт та ін.; За ред. О.В.Дзери, Н.С.Кузнєцової. – К.: Юрінком Інтер, 2002. – Кн. 1. - 720с.
5. Устименко Н.В. Тайны личной жизни человека и их гражданско-правовая охрана: Дис. ... канд. юр. наук: 12.00.03. / Национальная юридическая академия Украины им. Я.Мудрого. – Харьков, 2001. – 204с.
6. Развитие советского гражданского права на современном этапе. / Н.С.Малеин, В.П.Мозолин и др. – М.: Наука, 1986. – 267с.
7. Ярошенко К.Б. Жизнь и здоровье под охраной закона. – М.: Юрид. лит., 1990. - 174с.
8. Калітенко О.М. Особисті відносини подружжя та відносини подружжя стосовно їх майна: Дис. ... канд. юр. наук: 12.00.03. / Одеська національна юридична академія. – Одеса, 2001. – 174с.
9. Гамбаров Ю.С. Курс гражданского права. Т. 1. – Спб., 1911. – 236с.
10. Цивільний кодекс України: Коментар. – Х.: ТОВ «Одіссей», 2003. – 856с.
11. Малеина М.Н. Защита личных неимущественных прав советских граждан (Пособие для слушателей народных университетов). – М.: Знание, 1991. – 128с.
12. Матузов Н.Ц. Правовая система и личность. Издательство Саратовского университета. – Саратов, - 1987г. – 284с.
13. Йоффе О.С. Личные неимущественные права и их место в системе советского гражданского права. // Советское государство и право. – 1966 июль, - № 7. – С.51-59.
14. Стефанчук Р.О. Особисті немайнові права фізичних осіб у цивільному праві (поняття, зміст, система, особливості здійснення та захисту): Монографія / Відп.ред. Я.М.Шевченко. – Хмельницький : Видавництво ХУУП, 2007. – 626с.
15. Чернооченко С.І. Особисті немайнові права, які забезпечують соціальне існування фізичних осіб в Україні: Дис. ... канд. юр. наук: 12.00.03. / Університет внутрішніх справ МВС України. – Харків, 2000. – 232с.
16. Иванов О.В. Проблемы правовой охраны личных неимущественных благ граждан в социалистическом обществе // Актуальные проблемы социалистического государственного управления. – Иркутск-Варшава. – 1973. – С.51-60.
17. Агарков М.М. Предмет и система советского гражданского права // Советское государство и право, - 1949. - № 8-9. - С.64-76.
18. Братусь С.Н. Предмет и система советского гражданского права. – М. – Госуд. изд. Юр. лит-ры. – 1963. – 196с.
19. Советское гражданское право. Учебник для юрид.ин-тов и фак./ Отв.ред. В.А.Рясенцев. Т 1. Издательство «Юридическая литература». – Москва. – 1965г. – 542с.
20. Гражданское право. Учебник. Часть 1. Издательство третьє, переработанное и дополненное. / Под ред. А.П.Сергеева, Ю.К.Толстого. – М.: ПРОСПЕКТ. 1998. – 632с.
21. Красицька Л.В. Право громадян України на життя, здоров'я, свободу і особисту недоторканість: Дис. ... канд. юр. наук: 12.00.03. / Університет внутрішніх справ МВС України. – Харків, 1999. – 197с.

22. Гориславский К.О. *Право людини та громадянина на самозахист життя і здоров'я від протиправних посягань: Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02. – Донецьк. - 2003. - 180с.*
23. *Советское гражданское право. В 2 ч. Часть 1. / Безрук Н.А., Бойко О.В., Брагинский М.И. и др. / Отв. ред. В.А.Рябенцев. – М.: Юр. лит., 1986. –186 с.*

Fedyuk L.V. Signs of the personal non-property rights for legal entities

The scientific article is devoted research of signs, what characteristic for the personal unproperty rights for legal entities. In the article the existent going is analysed near understanding of features of the personal unproperty rights, and on the basis of the conducted analysis their attachment is done to the legal entities.

Keywords: personal non-property rights, legal entity

